

Śmierć bliskich jako doświadczenie sytuacji granicznych w życiu człowieka. O różnych sposobach przeżywania żałoby. *Trzy kolory niebieski*, reż. Krzysztof Kieślowski i *33 sceny z życia*, reż. Małgorzata Szumowska

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Krzysztof Buczkowski, Maria Rogiewicz, *Dorosły pacjent w żałobie po śmierci bliskiej osoby – rola lekarza rodzinnego*, dostępny w internecie: Źródło: https://journals.viamedica.pl/advances_in_palliative_medicine/article/viewFile/29493/24248 [dostęp 9.06.2020 r.].
- Źródło: Urszula Bielecka, *Mity na temat zdrowej i patologicznej żałoby*, dostępny w internecie: http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.psjd-98e0186f-e508-4091-8e0d-48a08c0caec3/c/Psychiatria_1.2012_62-66_Bielecka.pdf [dostęp 9.06.2020 r.].
- Źródło: Jan Kochanowski, *Tren XVII*, dostępny w internecie: http://www.staropolska.pl/renesans/jan_kochanowski/treny/treny_19.html [dostęp 9.06.2020 r.].

- Źródło: Łukasz Górnicki, *Tren na śmierć żony*, [w:] *Pisma*, t. 2, oprac. R. Pollak, Warszawa 1961, s. 325–326.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Tren XVII*, dostępny w internecie:
http://www.staropolska.pl/renesans/jan_kochanowski/treny/treny_19.html [dostęp 9.06.2020 r.].
- Źródło: Andrzej Stroiński, *Obrzęd pogrzebowy a postawa wobec śmierci*, dostępny w internecie:
http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Humanistyka_i_Przyrodoznawstwo/Humanistyka_i_Przyrodoznawstwo-r2001-t7/Humanistyka_i_Przyrodoznawstwo-r2001-t7-s159-177/Humanistyka_i_Przyrodoznawstwo-r2001-t7-s159-177.pdf [dostęp 9.06.2020 r.].

Śmierć bliskich jako doświadczenie sytuacji granicznych w życiu człowieka. O różnych sposobach przeżywania żałoby. *Trzy kolory niebieski*, reż. Krzysztof Kieślowski i *33 sceny z życia*, reż. Małgorzata Szumowska

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

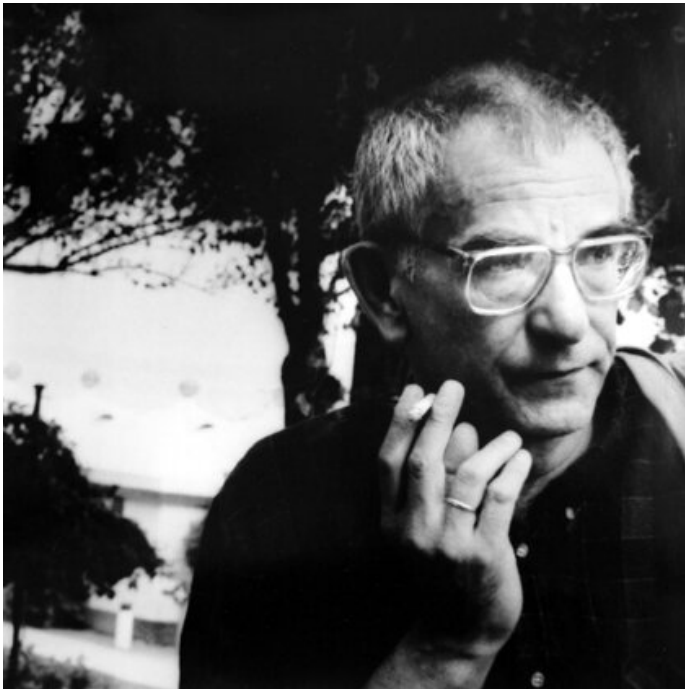
Julie, bohaterka filmu Krzysztofa Kieślowskiego, traci w wypadku samochodowym najbliższą rodzinę – męża i pięcioletnią córkę. Julii Szczęsnej, bohaterce filmu Małgorzaty Szumowskiej, w bardzo krótkim czasie umierają matka i ojciec. Oba te filmy łączy refleksja nad sprawami ostatecznymi i nad tym, jak poradzić sobie z traumą po śmierci bliskich. Utrata osób nam drogich należy do sytuacji traumatycznych w naszym życiu – często obnaża pustkę egzystencjalną i skłania do przemyśleń. I choć nikt nie wymyślił gotowej recepty na odnajdywanie się w trudnych sytuacjach, postawa obu bohaterek staje się cenną wskazówką w życiu.

Twoje cele

- Zinterpretujesz filmy: *Trzy kolory: Niebieski* Krzysztofa Kieślowskiego i *33 sceny z życia* Małgorzaty Szumowskiej.
- Zinterpretujesz teksty staropolskie o śmierci.
- Poznasz funkcje pogrzebu.
- Przypomnisz sobie motyw *theatrum mundi*.
- Poznasz związki frazeologiczne związane ze śmiercią.

Przeczytaj

O reżyserze

Krzysztof Kieślowski

Źródło: Alberto Terrile, dostępny w internecie:
commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Krzysztof Kieślowski urodził w 1941 roku. Był polskim reżyserem i scenarzystą filmowym. Studiował reżyserię filmową w Państwowej Wyższej Szkole Filmowej w Łodzi. Jego pierwsze filmy to przede wszystkim **etiudy** szkolne, jak *Tramwajczy Urząd*, ale już od lat 70. kręcił filmy dokumentalne, na przykład: *Fabryka* czy *Byłem żołnierzem*. Kieślowski wykładał także reżyserię i scenopisarstwo na uczelniach w Katowicach, Berlinie, Helsinkach, Łodzi. Zmarł 19 marca 1996 roku i został pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. W 2001 roku Wydział Radia i Telewizji Uniwersytetu Śląskiego uznał Krzysztofa Kieślowskiego za swojego patrona.

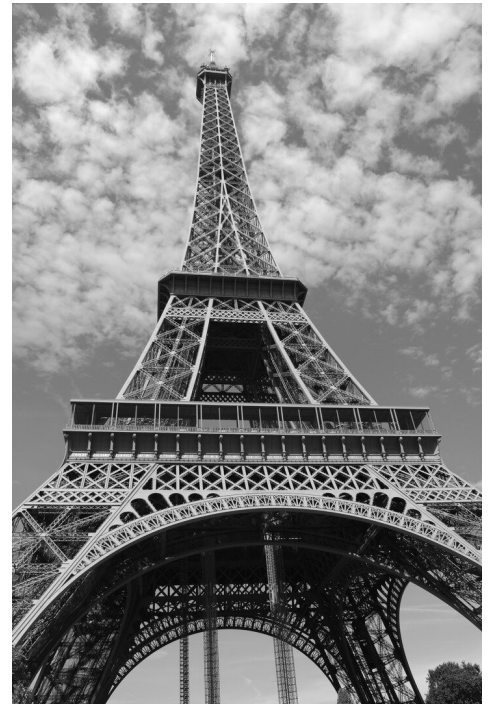
Pierwszym pełnometrażowym filmem fabularnym Kieślowskiego był *Personel* wyprodukowany w 1975 roku. To właśnie on określany jest jako dzieło kina moralnego niepokoju. W latach siedemdziesiątych, oprócz dokumentów *Z punktu widzenia nocnego portiera* i *Siedem kobiet w różnym wieku*, powstawały inne, ważne filmy fabularne: *Amator*, *Przypadek*, cykl filmów telewizyjnych *Dekalog*, *Podwójne życie Weroniki*, trylogia *Trzy kolory*, która w swoich częściach (*Niebieski*, *Biały*, *Czerwony*) nawiązywała do haseł rewolucji francuskiej: wolność, równość, braterstwo. *Trzy kolory* składają się z obrazów: *Niebieski*, *Biały* i *Czerwony*. *Czerwony* był nominowany do Oscara w trzech kategoriach oraz do Złotej Palmy w Cannes. *Niebieski* zdobył Cezara oraz Złotego Lwa.

Trzy kolory: Niebieski – zarys fabuły

W wypadku trzydziestokilkuletnia Julie traci męża i kilkuletnią córkę. Jej mąż, Patrice, był znanym i wybitnym kompozytorem, a jego śmierć przerwała tworzenie dzieła na cześć jednoczącej się Europy. Julie postanawia zamknąć rozdział rodzinny i odciąć się od poprzedniego życia. Dlatego zleca adwokatowi sprzedaż

domu na wsi, wynajmuje mieszkanie w Paryżu i, jak sama przyznaje agentowi nieruchomości, nie zajmuje się niczym. Pływa w basenie, chodzi do kawiarni i nie angażuje się w żadne przedsięwzięcia, które mogłyby ją wyrwać z emocjonalnej pustki.

Jednak pewnego dnia okazuje się, że nie była jedyną kobietą w życiu Patrice'a. Mąż miał romans z Sandrine, która spodziewa się dziecka. Spotkanie z Sandrine jest momentem przełomowym w życiu Julie. Żona Patrice'a postanawia oddać dom kochance męża i proponuje, by nienarodzone dziecko nosiło nazwisko ojca. Decyduje się także skończyć wielkie dzieło męża, choć wcześniej zniszczyła zapis nutowy utworu Patrice'a. Dopiero wtedy płacze.

Paryż, wieża Eiffla

Źródło: domena publiczna.

Słownik

etiuda

(fr. *étude*) utwór muzyczny przeznaczony do ćwiczeń, łączący problemy techniki z muzyką o dużych walorach artystycznych

poezja funeralna

poezja pogrzebowa; najpopularniejszymi jej gatunkami są: tren, elegia, epigramat, epitafium, lament, requiem

Hiob

postać biblijna, człowiek sprawiedliwy i bogoboyny, który traci wszystko wskutek zakładu szatana z Bogiem; mimo wielu cierpień pozostaje zawsze wierny Bogu, za co zostaje wynagrodzony

theatrum mundi

topos teatru świata, w którym świat jest sceną, ludzie aktorami, a życie przedstawieniem

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj utworu Łukasz Górnickiego *Tren na śmierć żony* stanowiący przykład poezji funeralnej. Jaki portret osoby w żałobie wyłania się z tego tekstu?

Polecenie 2

Przypomnij sobie definicję trenu. Jakie elementy tego gatunku odnajdujesz w utworze Łukasza Górnickiego? Uzasadnij i zilustruj dodatkowo cytatem.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/Pwyom6pms>

Do historii staropolskiej literatury funeralnej przeszły przede wszystkim *Treny* Jana Kochanowskiego poświęcone zmarłej córce Urszulce. Jednak nie tylko Kochanowski pisał treny. Również Łukasz Górnicki, twórca renesansowy i serdeczny przyjaciel Jana Kochanowskiego. Bolesnym dla niego doświadczeniem okazała się śmierć młodej żony w 1587 roku. Barbara Górnicka osierociła ośmioro dzieci. Poeta upamiętnił ją, pisząc *Tren na śmierć żony*.

Tren na śmierć żony

Barbarze Górnickiej z Bezdzedze, tykocińskiej i wasilkowskiej starościnie, białejgłowie bojaźnią bożą i wielkimi cnotami ozdobionej, którą w młodych latach od męża, od synów trzech a pięciu córek nad nadzieję śmierć porwała, jej, Łukasz Górnicki, starosta tykociński, smętny mąż nie bez płaczu napisał. Żyła lat 29, miesięcy trzy, umarła roku 1587 dnia ostatniego lutego.

By płacz, najmilsza moja, mógł mi cię powrócić,

A to, co się już stało, chciał Bóg nazad wrócić,
Wylałbym wszystkie me łzy, aby się zmiłował
Bóg, a żywotem ciebie, mnie tobą darował.
Ale cóż ja to mówię! A więc już mej drogiej
Nie płakać, iż nie może zbyć rąk śmierci srogiej?
Płakać i nader płakać płaczem nieskończonym,
Jako Nijobe dziątek płakała swych onym;
Bo dlatego w żywocie Pan Bóg mnie zachował,
Żebym twych postradanych cnót znacznie żałował.
O moja droga żono, wierz mi, żeć dbam mało
O ten świat opłakany, gdy mi cię nie stało.
Takąś ty mnie po sobie tęskność zostawiła,
Że ta słoneczna światłość najmniej mi niemiła.
Kto me maluczkie dziatki do cnoty powiedzie,
Gdy młodość jest podobna chodowi po lodzie?
Kto tak będzie dozorny, kto pilny, kto dbały,
Żeby me dziatki, jako ty, nie próżnowały?
A tym, co są u piersi, twą jedną osobą
Znikło wszystko - by mogły, biegłyby za tobą.
Wiek niedojrzałyś miała, lecz dojrzałą cnotę
I, co do tego trzeba, ku Bogu ochotę.
Nie było nic, czego bym w tobie nie miłował,
Przeto żaden mąż barziej żony nie żałował.
Wiemci, miła, że na cię nie przyszło nic złego

Śmiercią - owszem, dostałaś żywota lepszego.
Ale ja, gdy na twoje wspomnę piękne sprawy,
Żal nieznośny z mych oczu wyciska płacz krwawy.
O śmierci krwi niesyta, czemuś nie zabiła
Mnie, abym dał swój żywot za tę, co mi miła?
I podobniej mnie było w leciech podeszłego
Wziąć niż tę, co nie miała roku trzydziestego.
Aleś i tak, złośliwa, mnie nie ominęła,
Boś w ciele mojej lubej mnie większą część wzięła.
Dokonaj już, bezecna, a tym mnie przeprosisz,
Gdy tak mnie jako żonę twą ostrą pokosisz.

⌋ Łukasz Górnicki

Tren na śmierć żony

Barbarze Górnickiej z [Bezdziedze](#), tykocińskiej i wasilkowskiej starościnie, [białejgłowie](#) bojaźnią bożą i wielkimi cnotami ozdobionej, którą w młodych [leciech](#) od męża, od synów trzech a pięciu córek [nad nadzieję](#) śmierć porwała, jej, Łukasz Górnicki, starosta tykociński, smętny mąż nie bez płaczu napisał. Żyła lat 29, miesięcy trzy, umarła roku 1587 dnia ostatniego lutego.

By płacz, najmilsza moja, mógł mi cię powrócić,
A to, co się już stało, chciał Bóg [nazad](#) wrócić,
Wylałbym wszystkie me łzy, aby się zmiłował
Bóg, [a żywotem ciebie, mnie tobą darował](#).
Ale cóż ja to mówię! A więc już mej drogiej
Nie płakać, iż nie może zbyć rąk śmierci srogiej?
Płakać i nader płakać płaczem nieskończonym,
Jako Nijobe dziątek płakała swych [onym](#);
Bo dlatego w żywocie Pan Bóg mnie zachował,

Żebyś twych postradzonych cnót znacznie żałował.
O moja droga żono, wierz mi, żeć dbam mało
O ten świat oplakany, gdy mi cię **nie stało**.
Takąś ty mnie po sobie tęskność zostawiła,
Że ta słoneczna światłość najmniej mi niemiła.
Kto me maluczkie dziatki do cnoty powiedzie,
Gdy młodość jest podobna chodowi po lodzie?
Kto tak będzie **dozorny**, kto pilny, kto dbały,
Żeby me dziatki, jako ty, nie próżnowały?
A tym, co są u piersi, twą jedną osobą
Znikło wszystko - **by mogły**, biegłyby za tobą.
Wiek niedojrzałyś miała, lecz dojrzałą cnotę
I, co do tego trzeba, ku Bogu ochotę.
Nie było nic, czego bym w tobie nie miłował,
Przeto żaden mąż barziej żony nie żałował.
Wiemci, miła, że na cię nie przyszło nic złego
Śmiercią - owszem, dostałaś żywota lepszego.
Ale ja, gdy na twoje wspomnę piękne sprawy,
Żal nieznośny z mych oczu wyciska płacz krwawy.
O śmierci krwi niesyta, czemuś nie zabiła
Mnie, abym dał swój żywot za tę, co mi miła?
I **podobniej** mnie było w leciech podeszłego
Wziąć niż tę, co nie miała roku trzydziestego.
Aleś i tak, złośliwa, mnie nie ominęła,
Boś w ciele mojej lubej mnie **większą** część wzięła.
Dokonaj już, bezecna, a tym mnie przeprosisz,
Gdy tak mnie jako żonę **twą ostrą pokosisz**.

Źródło: Łukasz Górnicki, *Tren na śmierć żony*, [w:] *Pisma*, t. 2, oprac. R. Pollak, Warszawa 1961, s. 325–326.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ułóż w kolejności chronologicznej wydarzenia w filmie Krzysztofa Kieślowskiego.

- Decyzja o przekazaniu mieszkania Sandrine
- Zawieszenie lampy z niebieskimi paciorkami w nowym domu
- Podjęcie próby samobójczej
- Spotkanie z matką
- Płacz
- Nawiązanie romansu z Olivierem
- Ukończenie utworu
- Śmierć męża i córki

Ćwiczenie 3

Slavoj Žižek twierdził, że film Krzysztofa Kieślowskiego *Trzy kolory: Niebieski* nie jest o żałobie, a o przygotowaniu się do niej. Biorąc pod uwagę informacje z artykułów oraz wydarzenia z filmu, odpowiedz, czy zgadzasz się ze zdaniem Slavoj Żiżka. Swoje stanowisko uzasadnij trzema argumentami. Możesz wykorzystać uporządkowane wydarzenia z ćwiczenia nr 1.

Tekst nr 1.

” Maria Rogiewicz, Krzysztof Buczkowski

Dorosły pacjent w żałobie po śmierci bliskiej osoby – rola lekarza rodzinnego

Fazy przeżywania żałoby

Pierwszy etap to czas tuż po śmierci bliskiego przejawiający się w reakcjach zaprzeczania, protestu, niedowierzania, szczególnie gdy śmierć była nagła. Pozostałych bliskich ogarnia odrętwienie, codzienne czynności wykonują automatycznie. Etap ten trwa kilka dni. Faza druga to rozpacz przejawiająca się w doznawanych niejednokrotnie sprzecznych emocjach opisanych wcześniej, a także dolegliwościach fizycznych. Opowiadając o zmarłym, bliski idealizuje go, nieraz utożsamia się z nim. Może szukać winnych śmierci i usprawiedliwienia dla siebie, może mieć pretensje do zmarłego o porzucenie. W zależności od intensywności i rodzaju więzi ze zmarłym faza ta może trwać do kilku miesięcy. W fazie trzeciej następuje akceptacja śmierci bliskiego, planowanie i realizowanie własnych zamierzeń, spokojne wspomnianie.

Źródło: Krzysztof Buczkowski, Maria Rogiewicz, *Dorosły pacjent w żałobie po śmierci bliskiej osoby – rola lekarza rodzinnego*, dostępny w internecie: Źródło:

https://journals.viamedica.pl/advances_in_palliative_medicine/article/viewFile/29493/24248 [dostęp 9.06.2020 r.].

Tekst nr 2.

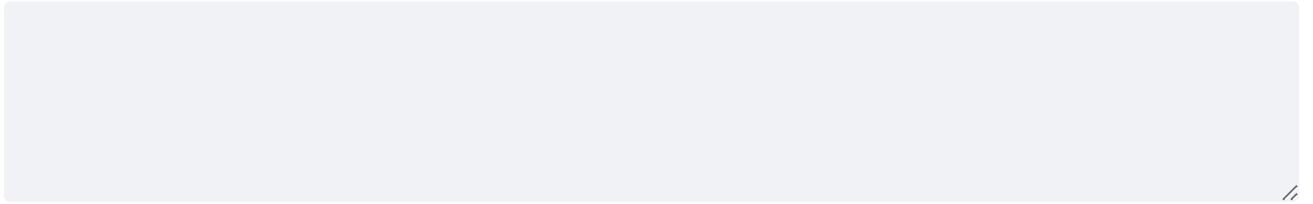
Mity na temat zdrowej i patologicznej żałoby

Aktualnie przyjmuje się, że rozpacz nie jest uniwersalną reakcją na stratę, a jej brak nie prowadzi w prosty sposób do rozpoznania patologicznej żałoby. Zgodnie z tradycyjnymi założeniami zalecano psychoterapię tym, którzy nie prezentowali objawów żałoby po stracie bliskiej osoby. Wielu autorów widziało w nieobecnej żałobie wyraz zaburzonej osobowości jednostki (np. cech narcystycznych, niezdolności do nawiązania bliskiego związku) lub powierzchowności utraconej relacji. Badania nie potwierdzają takich tez. Brak przeżywania żałoby lub tzw. żałoba minimalna są powszechne i nie łączą się z obecnością patologicznych objawów, utrudniających przystosowanie się do straty. Przykładowo brak przeżywania żałoby (będący, według klasycznych klasyfikacji, objawem żałoby zahamowanej, opóźnionej, zamaskowanej) u osób o silnych przekonaniach religijnych związanych ze śmiercią nie utrudnia dojścia do takiego sposobu funkcjonowania, do jakiego prowadzi „typowy” proces żałoby.

Cierpienie nie musi być dominującym uczuciem w procesie żałoby. Jak się okazało, pozytywne doświadczenia (humor, śmiech, poczucie szczęścia) są powszechne u osób owdowiałych stosunkowo wcześniej po stracie współmałżonka i korelują z lepszym przystosowaniem do tej sytuacji. Pozytywnym doświadczeniem jest znaczny wzrost poczucia wolności i własnej autonomii. Głównie o pozytywnych doświadczeniach mówi się w kontekście zakończenia procesu żałoby. Podkreśla się szereg zmian powstałych wskutek doświadczenia straty: podniesienie samooceny, sprawniejsze funkcjonowanie w relacjach interpersonalnych, wzrost zaufania do swojej zdolności radzenia sobie. Dopiero w ostatnich latach bada się pozytywne emocje towarzyszące osobom od pierwszych chwil po śmierci bliskiej osoby.

Informacja o śmierci jest nieraz przyjmowana z uczuciem ulgi, która wynika z faktu uwolnienia osoby od bólu i/lub z przerwania konieczności opiekowania się długotrwale chorym. Wiele osób w żałobie nie podejmuje aktywnej konfrontacji ze stratą, koncentruje uwagę z dala od emocjonalnego cierpienia i mimo to dobrze przystosowuje się do nowej, choć trudnej sytuacji.

Źródło: Urszula Bielecka, *Mity na temat zdrowej i patologicznej żałoby*, dostępny w internecie: http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.psjd-98e0186f-e508-4091-8e0d-48a08c0caec3/c/Psychiatria_1.2012_62-66_Bielecka.pdf [dostęp 9.06.2020 r.].

Ćwiczenie 4

Przeczytaj tekst *Trenu XVII* Jana Kochanowskiego, w którym poeta przyjmuje postawę Hioba. Napisz, które dwie pełne strofy wydają się być wspólnym doświadczeniem poety i Julie. Uzasadnij swój wybór.

” Jan Kochanowski

Tren XVII

Pańska ręka mię dotknęła,
Wszystkę mi radość odjęła.
Ledwie w sobie czuję duszę
I tę podobno dać muszę.

Lubo wstając, gore jaśnie,
Lubo padnąc, słońce gaśnie,
Mnie jednak serce boli,
A nigdy się nie utoli.

Oczu nigdy nie osuszę
I tak wiecznie płakać muszę.
Muszę płakać; o mój Boże,
Kto się przed Tobą skryć może?

Próżno morzem nie pływamy,
Próżno w bitwach nie bywamy:
Ugodzi nieszczęście wszędzie,
Choć podobieństwa nie będzie.

Wiódłem swój żywot tak skromnie,
Że ledwie kto wiedział o mnie,
A zazdrość i złe przygody
Nie miały mi w co dać szkody.

Lecz Pan, który gdzie tknąć widzi,
A z przestrogi ludzkiej szydzi,
Zadał mi raz tym znaczniejszy,
Czymem już był bezpieczniejszy.

A rozum, który w swobodzie
Umiał mówić o przygodzie,
Dziś ledwe sam wie o sobie:
Tak mię podparł w mej chorobie.

Czasem by sie chciał poprawić,
A mnie ciężkiej troski zbawić,
Ale gdy siędzie na wadze,
Żalu ruszyć nie ma władze.

Próżne to ludzkie wywody,
Żeby szkodą nie zwać szkody;
A kto sie w nieszczęściu śmieje,
Ja bych tak rzekł, że szaleje.

Kto zaś na płacz lekkość wkłada,
Słyszę dobrze, co powiada,
Lecz sie tym żal nie hamuje,
Owszem, większy przystępuje.

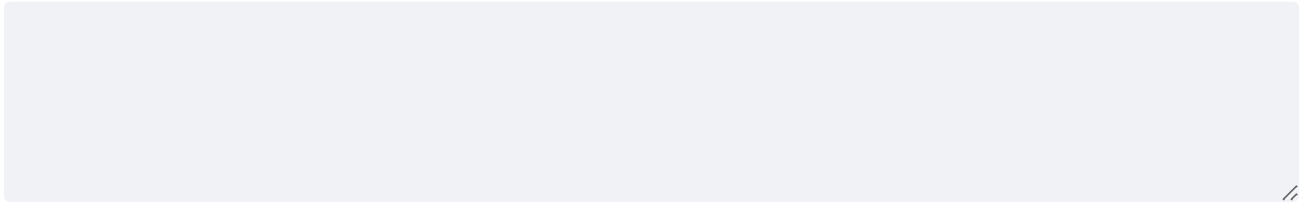
Bo mając zranioną duszę,
Rad i nierad płakać muszę;
Co snaść nie cześć, to ku szkodzie
I zelżywość serce bodzie.

Lekarstwo to, prze Bóg żywy,
Ciężkie na umysł troskliwy;
Kto przyjaciel zdrowia mego,
Wynajdzi co wolniejszego.

A ja zatym łzy niech leję,
Bom stracił wszystkie nadzieję,
By mnie rozum miał ratować,
Bóg sam mocen to hamować.

Źródło: Jan Kochanowski, *Tren XVII*, dostępny w internecie:

http://www.staropolska.pl/renesans/jan_kochanowski/treny/treny_19.html [dostęp 9.06.2020 r.].

Ćwiczenie 5

Julie, bohaterka filmu Krzysztofa Kieślowskiego, pośrednio bierze udział w pogrzebie męża, oglądając przekaz wideo, a Julia Szczęsna z obrazu Małgorzaty Szumowskiej organizuje pogrzeb matki, potem zaś szybko traci ojca. Przeczytaj fragmenty tekstu Andrzeja Stroińskiego *Obrzęd pogrzebowy a postawa wobec śmierci*, a następnie odpowiedz na pytanie, jakie znaczenie dla bohaterek filmowych miały pogrzeby ich bliskich.

” Andrzej Stroiński

Obrzęd pogrzebowy a postawa wobec śmierci

W sytuacji kryzysu wywołanego śmiercią w zbiorowości podejmowane są działania mające złagodzić jej destrukcyjny charakter. Zgodę ze światem przywracają właśnie obrzędy pogrzebowe. Symbole kompensują niedostatki rzeczywistości, a efekt tej kompensacji jest zupełnie realny. Przywrócenie utraconego ładu dokonuje się przede wszystkim w sposób daleki od racjonalności, ponieważ racjonalne ustosunkowanie się do tej sytuacji nie przynosi pożądanych skutków. Rezultaty racjonalnych zabiegów wydają się nie oddziaływać na głębsze pokłady ludzkiej psychiki, jak i na prawa rządzące życiem archaicznych wspólnot. Z praktycznego punktu widzenia działania o charakterze magicznym i mitycznym zdają się być znacznie bardziej skuteczne w rozwiązaniu kryzysu spowodowanego zgonem. E. Morin stwierdza, że podczas gdy grób świadczy o obecności i sile mitu, pochówek dowodzi obecności i siły magii. [...] J. Brehant podkreśla terapeutyczną rolę obrzędów, ukojenie żalu, uspokojenie. Mimo że dziś uznajemy je za bezużyteczne, to jednak są one potrzebne, by pozostali przy życiu mogli wejść w nowe role, jakie niesie ze sobą trwające mimo wszystko życie. Rytuály grzebalne straciły też wiele z wcześniejszej ekspresji i spontaniczności w wyrażaniu bólu. Ciągle jednak są ważne dla przetrwania najtrudniejszych pierwszych dni, nadto rozładowują często

występujące uczucia negatywne i autodestrukcyjne. Zakłócenia w zwyczajowym przebiegu żałoby mogą stanowić zagrożenie dla integralności psychicznej bliskich zmarłego. Arnold Toynbee uważa, że obrzędy pogrzebowe to ceremonia ku czci zmarłego, który ma na celu wyrażenie żalu po jego stracie, a także grozę i niepokój wobec samego faktu śmierci. [...] Po okresie żałoby należało zaznaczyć związek z żywymi. Zabawa była wyrazem afirmacji życia. Zbyt długie trwanie w smutku mogłoby zagrozić jedności wspólnoty. Rytuał, który zmył „brud” śmierci, oczyścił nią dotkniętych, pozwalał na wyzwolenie, powrót do zbiorowości i doznawania radości bez wyrzutów sumienia. Zakończenie wszelkich należnych z racji tradycji ceremonii wyraża nieartykułowane poczucie, że: „zmarły już odszedł, lecz my żyjemy. Spełniliśmy swój obowiązek wobec niego i nie jesteśmy mu nic winni”. Obrządek uwalnia od poczucia winy i ciężaru śmierci – pozwala żyć dalej. Bliscy zmarłego, już oczyszczeni, przywracani są światu.

Źródło: Andrzej Stroiński, *Obrzęd pogrzebowy a postawa wobec śmierci*, dostępny w internecie:

http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Humanistyka_i_Przyrodoznawstwo/Humanistyka_i_Przyrodoznawstwo-r2001-t7/Humanistyka_i_Przyrodoznawstwo-r2001-t7-s159-177/Humanistyka_i_Przyrodoznawstwo-r2001-t7-s159-177.pdf [dostęp 9.06.2020 r.].

Ćwiczenie 6

Korzystając z wiadomości z poprzedniego ćwiczenia, a także znajomości filmu Małgorzaty Szumowskiej określ, które zdania są prawdziwe, a które fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
1. Ojciec Julii przed pogrzebem czuje niezdecydowanie wobec wyboru odzieży do trumny.	☐	☐
2. Pogrzeb przynosi mu ukojenie.	☐	☐
3. Po śmierci matki Julia ma czas, by przemyśleć i przeżyć tę stratę.	☐	☐
4. Ucieczka ojca Julie po śmierci żony w alkohol to przykład zachowania autodestrukcyjnego.	☐	☐
5. Śmierć matki Julii jest okazją dla reżyserki, by pokazać rozpad relacji rodzinnych.	☐	☐
6. Julia Szczęsna opuszcza kraj, więc teraz rozpocznie okres psychicznej rehabilitacji.	☐	☐

Ćwiczenie 7

Małgorzata Szumowska w jednym z wywiadów prasowych z 11 czerwca 2007 powiedziała tak:

” Na przeżywanie śmierci nie ma żadnych recept. Jest oto sytuacja nierzeczywista, do której nie można się w żaden sposób dostosować. Jesteś w tym, a zarazem jakby nie uczestniczysz. Obserwujesz jakąś nierzeczywistość, w której jest purnonsens śmierci, jej absurd. Człowiek jest tak skonstruowany, że w momencie tragedii ona nie dociera do niego. Dopiero później. Rykoszetem.

Zastanów się nad sensem słów Szumowskiej: „*Na przeżywanie śmierci nie ma żadnych recept*” i napisz, czy zgadzasz się z tą wypowiedzią. Uzasadnij swoje zdanie, odwołując się do tekstów kultury analizowanych na tej lekcji.

Ćwiczenie 8

W obu filmach odnaleźć możemy nawiązania do toposu świata-teatru. Wskaż zabiegi i sceny, w których je dostrzegasz. Do jakich przemyśleń i refleksji skłaniają widza?

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Oparek

Przedmiot: Język polski

Temat: Śmierć bliskich jako doświadczenie sytuacji granicznych w życiu człowieka. O różnych sposobach przeżywania żałoby. *Trzy kolory niebieski*, reż. Krzysztof Kieślowski i *33 sceny z życia*, reż. Małgorzata Szumowska

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
- 6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;
- 7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- 11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

IV. Samokształcenie.

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;
9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej;
- 2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 4) porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji:

- Zinterpretujesz filmy: *Trzy kolory: Niebieski* Krzysztofa Kieślowskiego i *33 sceny z życia* Małgorzaty Szumowskiej.
- Zinterpretujesz teksty staropolskie o śmierci.
- Poznasz funkcje pogrzebu.

- Przypomnisz sobie motyw *theatrum mundi*.
- Poznasz związki frazeologiczne związane ze śmiercią.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- podająca.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie oglądają filmy: *Trzy kolory niebieski*, reż. Krzysztof Kieślowski i *33 sceny z życia*, reż. Małgorzata Szumowska.
2. Nauczyciel inicjuje rozmowę na temat recepcji filmów. Pyta, o czym, według uczniów, opowiadają i czy znajdują w nich odniesienia do osobistych doświadczeń.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wprowadza uczniów w temat lekcji. Może zrobić krótki wykład na temat motywu śmierci w literaturze, teatrze, sztuce. Może również zaznaczyć, że dla twórców podejmowanie tego tematu jest często sposobem radzenia sobie z utratą najbliższych – przeżywania żałoby.
2. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał „Śmierć bliskich jako doświadczenie graniczne w życiu człowieka. O różnych sposobach przeżywania żałoby. *Trzy kolory niebieski*, reż. Krzysztof Kieślowski i *33 sceny z życia*, reż. Małgorzata Szumowska”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj”.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel (uzupełniając informacje z sekcji „Przeczytaj”) prezentuje sylwetkę reżyserki – Małgorzaty Szumowskiej.
2. Nauczyciel prosi chętnego ucznia o przedstawienie zarysu fabuły filmu M. Szumowskiej (jako uzupełnienie materiału z sekcji „Przeczytaj”).
3. Nauczyciel podsumowuje wymowę współczesnych (filmowych) obrazów śmierci i zapowiada uczniom, że za chwile porównają je z obrazem przeżywania żałoby w polskiej poezji renesansowej.
4. Nauczyciel przechodzi do sekcji „Audiobook”. Może także krótko zaprezentować sylwetkę Łukasza Górnickiego. Następnie uczniowie wykonują polecenie 1 – indywidualnie formułują odpowiedź na pytanie: *Jaki portret osoby w żałobie wyłania się z tego tekstu?* Nauczyciel prosi jednego z uczniów o zaprezentowanie odpowiedzi, a innych o uzupełnienie i skomentowanie.
5. Uczniowie indywidualnie wykonują polecenie 2. Nauczyciel prosi wybranego ucznia o przedstawienie odpowiedzi i komentuje ją.
6. Uczniowie przechodzą do sekcji „Sprawdź się” i wykonują ćwiczenia 1 i 2 – wybrane osoby prezentują odpowiedzi.
7. Nauczyciel daje uczniom czas na zapoznanie z tekstami 1 i 2 (ćwiczenie 3). Pyta, kto zgadza się ze zdaniem Żiżka. Prosi chętnych uczniów o przedstawienie argumentacji za i przeciw – następuje krótka dyskusja.
8. Ćwiczenia 4, 5, 6 uczniowie wykonują indywidualnie. Nauczyciel może – wprowadzając uczniów do ćwiczenia 4 – poprosić jedną osobę o przypomnienie historii Hioba.
9. Uczniowie przystępują do ćwiczenia 7. Nauczyciel zachęca uczniów do dyskusji – do odwołania się do materiału z lekcji i (ewentualnie) przywołania także własnych doświadczeń w zetknięciu ze śmiercią.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel robi krótki wykład na temat toposów *Deus ridens* i teatru świata, po czym zachęca uczniów do wypowiedzi na forum (ćwiczenie 8).
2. Nauczyciel prosi wybranego ucznia o podsumowanie refleksji płynących z omawianych filmów.

Praca domowa:

1. Nauczyciel zachęca uczniów do zapoznania się przykładami poezji współczesnej mierzącej się z tematem śmierci. Może także zasugerować zapoznanie się z książką Tadeusza Różewicza *Matka odchodzi*. Uczniowie mogą opisać swoje odczucia po zapoznaniu się z utworami.
2. Nauczyciel zachęca uczniów do zdobycia informacji na temat obrządków pogrzebowych różnych kultur i przemyślenia ich funkcji.

Materiały pomocnicze:

- *Metodyka literatury*, tom 1 i 2, Warszawa 2001.
- *Doskonalenie warsztatu nauczyciela polonisty*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków.
- Jacques Le Goff, *Kultura średniowiecznej Europy*, Warszawa 1995.
- Ryszard Handke, *Alfabet kultury w lekturze tekstu literackiego*, w: *Metodyka literatury*, tom 2, wybór i oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, Warszawa 2002.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Audiobook” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.